

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 46, godina XXIII
novembar, 2018. [str. 103-112]

© Monos 2018

Likovi zavičaja: Nesib Suman i svi njegovi univerziteti

Prof. dr. Omer Hamzic

U prilogu se govori o jednom od poznatijih Gračanlija, koji je ostavio vidljive tragove kako u kulturi i društvenom životu, tako i u privredi ove općine. Bio je prosvjetni radnik koji je upamćen kao jedan od osnivača i dugogodišnji direktor Narodnog univerziteta, ustanove koja je od šezdesetih godina pa do rata imala ključnu ulogu u obrazovanju odraslih, kulturi, informisanju, prosvjećivanju na selu itd. Bio je prvi sekretar Samoupravne interesne zajednice osnovnog obrazovanja, a u drugom dijelu svoje radne karijere ogledao se i u privredi, prvo kao direktor gračaničke štamparije, a zatim i direktor fabrike modne konfekcije "Olimp" ("Alhos") u Gračnici. Zaslužan je za izgradnju i opremanje novih pogona te fabrike u industrijskoj zoni Gračanice, koji su pušteni u rad nekoliko godina pred agresiju 1992. godine.

Ključne riječi: Nesib Suman, Gračanica, Narodni univerzitet, gračanička štamparija, Konfekcija "Olimp"

Bio je to čovjek od posla i karijere, što bi se reklo, nemiran duh koji je tragao za novim mogućnostima napredovanja kako institucija i firmi u kojima je radio, tako i vlastitog samoobrazovanja i permanentnog učenja. Rođen je 31.12.1934. godine u Gračnici u uglednoj porodici Sumana, po zanimanju nastavnik. Pripadao je onoj generaciji naših učitelja – entuzijasta, koji su se morali baviti ne samo učenjem djece već i opismenjavanjem odraslog stanovništva, opštim prosvjećivanjem i "izgonom" zaostalosti iz naših naselja. To je generacija koja je još uvijek iskreno vjerovala da će "Amerika i Engleska biti zemlja proleterska a Trst naš" Jedan je od rijetkih među poznatijim Gračanlijama koji su iza sebe ostavili podjednako traga kako u društvenom, tako i u privrednom životu i razvoju Gračanice.

Kao učitelj starog kova brzo je shvatio da nema društvenog napretka bez obrazovanja i prosvjećivanja. Kao da je bio predodređen da se s tim i neposredno uhvati u koštac kao prvi i dugogodišnji direktor Narodnog univerziteta u Gračanici, od kojeg je, krećući takoreći sa ledine, još od daleke 1959. godine, uspio napraviti najbolju i najorganizovaniju instituciju u toj oblasti u Bosni i Hercegovini, kadrovski jaču, kako se govorilo, od komiteta. U širokoj porodici tadašnjih radničkih i narodnih univerziteta, gračanički je bio u samom vrhu u Republici, uziman kao primjer za ugled, rame uz rame tadašnjih radničkih univerziteta u Sarajevu, Tuzli, Banja Luci, Derventi... Imao je, naravno podršku općine i tadašnjih društvenih i političkih faktora, pa i uticajne braće, starijeg Rize i nešto mlađeg Javera ali ipak, to je bila isključivo njegova zasluga. Ovdje treba napomenuti da je Univerzitet kao amaterska kulturno-prosvjetna organizacija bio prisutan u životu Gračanice još od 1952. godine

...

U vrijeme kada sam ga upoznao, negdje s jeseni 1971. godine, kao direktora Narodnog univerziteta, ta je javna ustanova bila ključni nosilac svih aktivnosti u oblasti kulture, obrazovanja i prosvjećivanja odraslih i informisanja na općini. Imao sam sreću da dobijem svoje prvo zaposlenje u takvoj ustanovi i da me takav čovjek primi u posao i bude mi prvi rukovodilac. Ovo ističem u nadi da će čitalac imati malo razumijevanja ukoliko u ovom tekstu primijeti neku dozu subjektivizma, koji jednostavno nisam mogao izbjeći iako sam se trudio da budem što realniji i objektivniji, prikazujući životnu stazu čovjeka koji je zaslužio da se o njemu napiše koja lijepa riječ više i da se njegov lik otrgne od zaborava. Dakle, za Nesiba Sumana me vezuju jako lijepe uspomene na moje prvo zaposlenje i radno mjesto novinara pripravnika u Radio Gračanici, sad već daleke 1971. godine.

Zato ću iz više razloga, neka mi oprostite čitalac, ovdje napraviti nešto veću digresiju da bih detaljnije objasnio kako sam zapravo dobio taj svoj prvi posao "kod Nesiba u Narodnom univerzitetu", te dočarao makar djelić opće društvene atmosfere u kojoj mi se to "izdešavalo". Te sam, 1971. godine, u redovnom junskom roku, diplomirao na Pedagoškoj akademiji u Tuzli i odmah se dao u potragu za poslom. Kako nisam mogao dobiti zaposlenje ni u jednoj školi u Gračanici i njenoj bližoj i daljoj okolini (javljao sam se na mnoge konkurse i redovno dobijao odbijenice), moj rahm. otac mi je, u međuvremenu, uspio srediti neki posao u Švajcarskoj preko jednog advokata u Čapljini, gdje je tada radio kao biger-majstor. Plan je bio privremeno zaposlenje u Švajcarskoj, na godinu-dvije, dok ovdje kod nas ne bude nekog selameta. Poslije uzaludnog traganja za poslom, to sam prihvatio kao izazov, više kao neku mladalačku avanturu nego ozbiljan posao. U svakom slučaju, odlazak u inostranstvo meni se činio boljom solucijom od nastavnčkog posla u nekom našem zabačenom selu. Sa puno entuzijazma, pa i radosti, počeo sam odmah sređivati papire za dobijanje pasoša. Pošto nisam bio odslužio vojni rok, pored ostale "papirologije", trebalo je za pasoš pribaviti i posebnu saglasnost od vojnog odsjeka u Gračanici. Misleći da će to biti obična formalnost, bio sam iznenađen i jako razočaran kad sam dobio odbijenicu. Naivno su djelovala sva moja uvjerenja, da ću se za godinu-dvije sigurno vratiti i odslužiti taj vojni rok. Ništa nije pomoglo... Prvi puta u životu ukazala mi se pred očima nesloboda u jednoj nevjerovatno odvratnoj formi.

Kako se s tim nikako nisam mogao pomiriti, prvi, ali srećom i zadnji puta u životu odlučio sam da zatražim pomoć u Opštinskom komitetu. Ne za posao (jer nisam ni znao da se i to moglo "raditi" preko Komiteta), već za taj famozni papir iz vo-

jnog odsjeka koji mi je otvorao put u “bieli svijet”. Vjerovatno ne bih ni tada pokucao na vrata Komiteta da se nisam sjetio svog profesora istorije iz gimnazije Dragiše Ilića, inače Srbijanca iz Aleksinca, koji je tada sticajem okolnosti bio sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista u Gračanici. Pretpostavljao sam da me nije zaboravio, jer sam samo tri godine ranije bio među njegovim najboljim historičarima. Bio je iznenađen kada sam mu jednog jutra pokucao na vrata kancelarije... Prvo me je onako “profesorski” izgrdio što mu se poslije mature više nikad nisam javio, a tek potom upitao gdje studiram, šta radim itd. Kad sam mu odgovorio da sam još u junu diplomirao i da sada uzalud tražim posao, sjećam se da je samo odhuknuo i nešto nerazgovjetno promrmljao, sastavivši svoje dvije guste sijede obrve... Ne znam zašto, meni je bilo jako neprijatno. Da bih se, valjda, opravdao, dao sam mu do znanja da ne tražim od Komiteta neku “štelu” za posao, već da ga zamolim kao svog profesora da se zauzme za mene kod šefa vojnog odsjeka kako bih se što prije “ispalio” u Švajcarsku.

Nije mi dao da završim. Prekinuo me riječima, koje još uvijek pamtim i radi kojih sam i “odlutao” u ovu nešto dužu digresiju: “Ne, ti nećeš u Švajcarsku...” Kako sam se na to bio sav pretvorio u upitnik, požurio je da mi i objasni: “Prema nekim statistikama mi u Bosni i Hercegovini imamo još uvijek oko 25% nepismenih. Nismo tako bogato društvo da izvozimo prosvjetne radnike.” Vidio sam da mu se negdje žurilo, pa mi je dao znak da je razgovor završen, rekavši da mu se, za svaki slučaj, javim za dva dana u isto vrijeme. Nakon dva dana, pošto sam javio ocu da od Švajcarske nema ništa, ponovo sam, po dogovoru, zakucao na vrata svog profesora. Bez puno uvoda i gotovo s nogu, pitao me da li bih želio raditi kao novinar u našoj lokalnoj radio stanici: “Nastavnik si maternjeg jezika, znam, dobro pismen, uklopio bi se...” Bila

Nesib Suman

je to ponuda koja se ne odbija, za mene “dobitna kombinacija” iz snova. Okrenuo je telefon i nekoga s druge strane upitao da li je taj konkurs još otvoren. Dobivši potvrđan odgovor, vidno obradovan, izgovorio je u slušalicu, dobro se sjećam, sljedeću rečenicu: “Odlično družo, evo šaljem ti jednog momka, porazgovaraj s njim i procijeni je li za taj posao i, naravno, što možeš učini.” Pitao me da li znam glavnog urednika Radio stanice Ešrefa Čurića. Odgovorio sam da ja znam njega, ali on ne zna mene. “Upoznat ćete se”, rekao je i uputio me odmah Ešrefu na razgovor. Nakon obavljenog razgovora, koji je na mene ostavio jako pozitivan dojam, prijavio sam se na konkurs, za koji nikad ne bih doznao da se nisam javio svom profesoru u komitetu. Radilo se o upražnjenom radnom mjestu novinara, koje se ukazalo poslije odlaska Fadila Buljubašića na televiziju Sarajevo. Nakon provedene procedure i uspješno položene zadaće koju mi je u međuvremenu davao Ešref kao glavni urednik, primljen sam u Narodni univerzitet, 26. 9. 1971. godine, na “poslove

i radne zadatke” novinara pripravnika u lokalnoj radio stanici.

Kasnije sam doznao da procedura prijema nije išla baš tako glatko kako mi se činilo. Imao sam na tom konkursu vrlo jakog protivkandidata, ali srećom, iza mene je čvrsto stajao Nesib Suman kao direktor. Postao sam tako sasvim slučajno novinar i počeo raditi u zanimanju za koje, ne samo da se nisam u školi spremao, već na koje nikad nisam ni pomišljao da postoji – iako sam, naravno, čitao novine. Imao sam sreću da sam došao u kolektiv i kojem se moglo i imalo od koga mnogo toga naučiti i za život i za rad i za struku. Bio sam jako lijepo prihvaćen u kolektivu, posebno od starijih kolega, rukovodilaca radnih jedinica. Imponovalo mi je što su me odmah prihvatili u društvu na redovnoj jutarnjoj kafi... Još u toku pripravničkog staža, na prijedlog glavnog i odgovornog urednika Ešrefa Čurića, direktor Suman mi je odobrio odlazak o trošku ustanove na višednevni specijalistički seminar u Institut za novinarstvo u Beogradu. Bila je to sjajna nadogradnja na moje dotadašnje redovno školovanje. Na tim početnim saznanjima u Institutu za novinarstvo u Beogradu, temelji se sva kasnija moja novinarska praksa i spisateljstvo uopće. Sjećam se da sam se tada uspio upisati kao vanredni student u treću godinu Filološkog fakulteta u Beogradu, na kojem sam uspješno i okončao svoje fakultetsko obrazovanje.

...

U periodu od osnivanja Narodnog univerziteta 1960. do 1970. godine, Nesib Suman je od te ustanove kao njen prvi direktor uspio napraviti respektabilnu kulturno-obrazovnu instituciju, koja je već tada imala savremeni učionički prostor, za to vrijeme moderno opremljen, imala je nekoliko vozila, ostalu tehničku opremu, kadrove... U tih desetak godina Narodni je univerzitet je, na čelu sa Sumanom, osim svojih vlastitih kulturno-obrazovnih

kapaciteta, u svoj sastav uspio integrisati i sve ostale ustanove iz oblasti kulture i informisanja, koje su sve do sredine šezdesetih godina, bile samostalne budžetske ustanove itd. U njegov sastav ušla je Narodna biblioteka, potom kino i radio stanica, odmah po svom osnivanju, 1969. godine.

Za deset godina Nesib Suman je uspio finansijski konsolidovati, stabilnu, programski profilisanu, dobro opremljenu ustanovu koja je bila organizovana u nekoliko radnih jedinica, odnosno procesa rada sa tridesetak zaposlenih radnika. Tako su 1970. godine u sastavu Univerziteta bile organizovane sljedeće radne jedinice: Centar za obrazovanje odraslih u okviru kojeg je radila registrovana osnovna škola za obrazovanje odraslih, nekoliko isturenih odjeljenja srednjih škola (trgovačka, ugostiteljska), dvije više škole (Ekonomsko-komercijalna škola iz Brčkog i Pedagoška akademija iz Tuzle), Centar za društveno-ekonomsko obrazovanje radnika (u okviru kojih su radili kursevi za osposobljavanje radnika za sticanje internih ili priznatih kvalifikacija kao što su: varioci, krojači, obučari, drvoprerađivači, konobari-kuhari, koji su odmah po završetku kursa dobijali zaposlenje najviše u Sloveniji i Hrvatskoj, a jednim dijelom i u lokalnoj privredi); Centar za marksističko obrazovanje (u okviru kojeg su organizovane škole samoupravljača, omladinske političke škole, seminari za delegate i delegacije itd); Centar za selo (koji je organizovao razne seminare: za obrazovanje poljoprivrednih proizvođača-kooperanata, seminar-škola za roditelje, te razna predavanja za selo iz oblasti zdravstva, poljoprivrede, organizacije domaćinstva, kinofikacija sela itd.); Centar za kulturu, u čijem je djelokrugu rada bilo organizovanje raznih priredbi za građanstvo kao što su: koncerti, pozorišne predstave, književne večeri, izložbe kako u gradu tako i na selu; Biblioteka je kao radna jedinica imala oko 50.000 knjiga i radila

svakim radnim danom sa dva odjeljenja: za odrasle i za djecu u gradu, a imala je i istureno odjeljenje u Bosanskom Petrovom Selu i u nekoliko gračaničkih preduzeća; Bioskopi (stalni: u Gračanicu su se prikazivale redovno dvije predstave dnevno, u Bosanskom Petrovom Selu dva puta sedmično; pokretno kino radilo je 15 dana u mjesecu, prikazujući predstave u svim selima na općini); Radio stanica (emitovala je program u trajanju od 5 sati svakog dana u sedmici, osim ponedjeljka i utorka) i pokrivala oko dvije trećine općine. (Izvještaj o radu Narodnog univerziteta u Gračanci koji je sačinio prosvjetni savjetnik, prof. Nedžad Pašić, nakon izvršenog pregleda, 6. 12. 1974. godine, dokument je u privatnoj arhivi autora).

U Univerzitetu je bilo stalno zaposleno između 25 i 30 radnika. Okupljao je oko svojih programa više od stotinu stalnih stručnih saradnika i predavača u nekoliko predavačkih aktiva. Na tribinama i javnim manifestacijama Univerziteta nastupali su eminentni umjetnici iz raznih oblasti: glumci slikari, književnici, kao i zvučna imena iz nauke i umjetnosti. Univerzitet je već tada imao vlastitu, namjenski izgrađenu i savremeno opremljenu montažnu zgradu (poviše rukometnog igrališta), sa tri učionice i potrebnim kancelarijskim prosto i garažama za vozni park, a raspolagao je i sa starom zgradom u istom krugu, koja i danas postoji kao napuštena stara muzička škola). U tim objektima odvijala se aktivnost centara za obrazovanje i uprave Univerziteta, uz napomenu da se obrazovna aktivnost centara odvijala i u mnogim iznajmljenim ili zakupljenim prostorima osnovnih škola, mjesnih zajednica i radnih organizacija širom općine. Biblioteka je bila smještena u zgradi Osman-kapetanovom medrese u centru grada (zvali smo je stari dom kulture), Radio stanica u Domu parizana (sadašnji prostor Centra za socijalni

rad), dok je kino radilo u samom centru u starom objektu kod sahat kule.

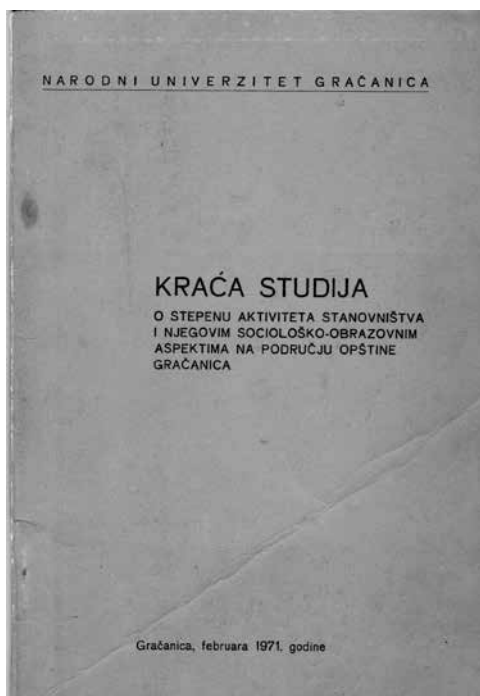
Osim direktora Sumana, zajedničkim službama (uprava) operativno je rukovodio Mitar Kajganić, kao sekretar ustanove, dok su u centrima radili: Fuad Spahić, Hajrudin Junuzovic, Savo Petrović i Mustafa Grbić; rukovodilac Biblioteke bila je Hidajeta Rešidbegović, Bioskopa Kasim Kusturica i Radio stanice Ešref Čurić, kao glavni i odgovorni urednik. Rukovodnu strukturu i širi saradnički tim činili su jakoiskusni, mahom prosvjetni radnici, koji su stekli ugled i u lokalnoj politici i na svojim poslovima prije Univerziteta kao vrijedni i kreativni ljudi. Uživali su punu samostalnost u kreiranju pojedinih programa u djelokrugu svog rada. Ipak, u svemu tome bio je prisutan Nesib Suman, kao direktor i koordinator, ali i kreator mnogih aktivnosti i programa. Uvijek je bio za to da se, prije ulaska u neki posao, dobro razmisli, prodiskutuje i, kad se u posao krene, da se istraje do kraja. Posao koji je obavljao kao rukovodilac takve ustanove nije bio nimalo jednostavan. S jedne strane trebalo je obezbijediti visok kvalitet svih programa, od obrazovnih do kulturno-umjetničkih i istovremeno zadovoljiti kako stručno-estetske, tako i ideološko-političke kriterije i uz sve to osigurati finansijska sredstva za ostale troškove, plate radnika itd. Oko tridesetak procenata od svih djelatnosti i programa Univerziteta bilo je na dotacijama općine, ostalo se moralo zaraditi direktno na tržištu, ugovaranjem poslova sa radnim i društveno-političkim organizacijama, raznim institucijama, sa pojedincima, na platom ulaznica itd.

Vjerovao je u struku i nauku, forsirao je stručno usavršavanje i obrazovanje svojih saradnika. Sjećam se da je po nekoliko svojih najbližih saradnika redovno slao u čuvenu andragošku ljetnu školu koja se svake godine u ljetnim mjesecima održavala u

Poreču, u organizaciji Filozofskog fakulteta iz Zagreba.

Dugogodišnje aktivnosti Narodnog univerziteta u području osnovnog obrazovanja odraslih i društveno-ekonomskog obrazovanja nezaposlenih radnika radi sticanja kvalifikacija i zaposlenja, zasnivale su se na skromno uređenoj, ali zato stručno urađenoj studiji, pod naslovom "Kraća studija o stepenu aktiviteta stanovništva i njegovim sociološko-obrazovnim aspektima na području opštine Gračanica", koja je u izdanju Narodnog univerziteta izašla 1971. godine. Izradu studije inicirao je Suman kao direktor i jedan od kreatora i njenih autora. Iako je rađena namjenski, za brže zapošljavanje radnika sa područja opštine Gračanica, mnogi tada prikupljeni i prezentirani podaci u toj studiji, danas istraživačima mogu poslužiti kao validan historijski izvor o stanju pismenosti, razvoju školstva, kvalifikacionoj strukturi nezaposlenosti, demografskim kretanjima itd. Zahvaljujući aktivnostima koje su se temeljile na podacima iz te, za ono vrijeme rijetke izuzetno stručno urađene studije, mnogi su stekli osnovno obrazovanje i kvalifikacije, koje su im otvorile radna mjesta a time i prosperiteta njihovih porodica. Kao autori Studije, osim Nesiba Sumana, potpisuju se još i Dževdet Osmansbegović (magistar ekonomije) Hajrudin Junuzović, rukovodilac centra za stručno obrazovanje Narodnog univerziteta i Savo Petrović, rukovodilac Centra za selo Narodnog univerziteta.

Baveći se kulturom i obrazovanjem odraslih, Nesib Suman je izgrađivao i sebe kao društvenog i političkog radnika. Izrastajući u društvenog radnika u takozvanoj srednjoj fazi samoupravljanja (od 1964. – 1975. godine), čvrsto je vjerovao u taj sistem, bio je ubijeden da ima perspektivu itd. Sjećam se kad nam je sa oduševljenjem tumačio ustavne promjene i amandmane 1971. godine, kad je prenosio utiske sa tadašnjih sabora kulture ili nekih drugih

značajnijih skupova. Forsirao je društveno-ekonomsko obrazovanje nezaposlene sirotinje koja je nakon sticanja određenih kvalifikacija u Univerzitetu lakše nalazila zaposlenje. Bio je stalno prisutan na terenu kao aktivista Saveza komunista i drugih društveno-političkih organizacija, bio je jako dobro upućen u stanje na selu, društvenu i kulturnu zapuštenost sela, zalagao se za zdravstveno i domaćičko obrazovanje nezaposlene seoske žene, obrazovanje poljoprivrednih proizvođača, koji su usljed neznanja davali otpor svakoj inovaciji na svojim njivama, posebno vještačkom đubrivu, vještačkom osjemenjavanju krava, novim sortama kukuruza i pšenice itd. Desetak i više godina pri Centru za obrazovanje radila je puna osmogodišnja škola za odrasle bez koje se nije moglo pristupiti bilo kakvom stručnom osposobljavanju nezaposlenih lica. Sjećam se da je bio začetnik ideje za otvaranje muzičke škole u Gračanici, zalagao se za što raznovrsniji

kulturni život u gradu, prikazivanje što boljih filmova u kinu u Gračanici i na selu, za otvaranje što više područnih i takozvanih preduzetnih biblioteka po preduzećima, iskreno je vjerovao u tadašnju političku školu da bez dobrog informisanja, nema ni dobrog samoupravljanja. Zato je i nastojao da se Radio stanica što brže razvija kako u programskom, tako i u tehničkom pogledu.

...

Nakon ustavnih amandmana, 1971. godine i donošenja posljednjeg ustava SFRJ 1974. godine počeo je proces njegove implementacije i zaživljavanja delegatskog sistema u svim sferama društvenog života i rada, ubrzan naročito poslije donošenja Zakona o udruženom radu (ZUR). Između ostalih, otvorene su i ozbiljne reforme u čitavoj sferi takozvanih društvenih djelatnosti, u prvom redu transformacija društvenih fondova u samoupravne interesne zajednice (SIZ) i uspostavljanje njihove funkcije na delegatskom principu. Uspostavljao se poprilično komplikovan sistem, koji je počivao na mnoštvu novih institucija i propisa. Na svim društvenim nivoima, pa i na opštinskom, tražili su se stručni i iskusni kadrovi društvenog smjera, sposobni da uspostave taj sistem i da vode te nove institucije. Budući da je opštinski fond osnovnog obrazovanja bio i najveći i najznačajniji (bio je veći od polovice općinskog budžeta), njegova transformacija u samoupravnu interesnu zajednicu bila je i najveća briga tadašnje općine politike u Gračanici. Od ključne važnosti bilo je da se pronade adekvatno kadrovsko rješenje za sekretara te samoupravne interesne zajednice (SIZ) kao rukovodioca te nove institucije. U raspravama o tome "opštinski oci" došli su do jedinstvenog zaključka da za taj posao, na takozvanoj općinskoj kadrovskoj listi nemaju nikog boljeg od direktora Narodnog univerziteta Nesiba Sumana, koji nam je, kako su govorili, godinama "držao dersove o samoupravljanju

i delegatskom sistemu, pa nek nam to покаže i u praksi". Službeno je postavljen za sekretara samoupravne interesne zajednice osnovnog obrazovanja sredinom 1975. godine. Tako se, nakon 16 godina, "po zadatku partije", morao konačno oprostiti od "svog" Univerziteta. Krećući sa puno entuzijazma praktično sa ledine, uspješno je utemeljio spomenutu instituciju. Pored neophodnih normativnih akata koje je ustrojio koristeći svoje dotadašnje teoretsko znanje i bogato iskustvo iz Narodnog univerziteta, unio je razne inovacije u oblasti finansiranja i praćenja rezultata rada u osnovnom obrazovanju i vaspitanju, a započeo je i neke investicije, uspješno ih uklapajući u buduću sveopštu akciju "1000 škola u SR BiH".

...

Nakon četiri godine, zasigurno opet"-komitetskom logikom", Nesib Suman je došao na funkciju direktora gračaničke Štamparije. Svoje "direktorovanje" u Štampariji počinje 1. 10. 1978. godine kao peti po redu direktor tog preduzeća. Prije njega na toj dužnosti su bili Zdeno Ladešić, Dimitrije (Mito) Nedić, Čeljo Nedžib, Jakub Muftić. Došao je kao energični kadar "s pedigreeom", više društvenjak ("kulturnjak") nego privrednik koji će za svog mandata napraviti značajne pomake u kompletiranju Štamparije kao modernog preduzeća, modernizovati proizvodnju i dovesti odgovarajuće kadrove koji su bili spremni da tu proizvodnju "nose na svojim leđima".

Kao ubijedeni zagovornik organizacije privrede po načelima ZUR-a i samoupravljanja, čim je došao u Štampariju, izvršio je unutrašnju reorganizaciju i takozvano "čišćenje djelatnosti", "izbacivši" iz preduzeća klasičnu trgovinu (knjižaru), čime je osigurao sredstva za ozbiljne inovacije i investicije direktno u proizvodnji. Umjesto zastarjele tehnologije, između ostalog uvodi ofset štampu, koja je tada bila hit u grafičkoj industriji. To se, naravno odrazilo na povećanje obima proizvodnje, na

proširenje tržišta, povećanje plata radnika itd. Na drugoj strani, kao društvenjak koji nije samo predavao, već zaista čvrsto vjerovao u samoupravljanje – našavši se uživo, oči u oči sa radničkom klasom, doživio je ne malo razočarenje, shvativši da je jedno bio Kardeljevom rukom nacrtani radnik-samoupravljač, dakle u teoriji (koju je i sam “prodavao” u Narodnom univerzitetu), a sasvim nešto drugo radnik “uživo”, stvarni radnik, neposredni proizvođač za mašinom... Jedno drugom ni slično... Kada je riječ o tom sudaru teorije i prakse, ostala je među gračaničkim direktorima kao anegdota njegova izjava da “ti radniku danas ne možeš ništa, osim da mu kažeš – beh”. Ako već hoćeš da ga malo prepadneš, imaš ga pravo i dva puta “behnuti” sa “beh, beh”.

...

Tek što mu je istekao prvi četvorogodišnji mandat u Štampariji, sa nadležnog mjesta “stiže ferman” da se šalje na novu dužnost – za direktora tvornice konfekcije “Alhos” u Gračanici, sa zadatkom da i u tom preduzeću pokuša srediti stanje. Pored ostalog i zato što se obnavljanje mandata uopšte, pa i njegovog, tobože kosilo sa tadašnjom lokalnom politikom i što je kao uspješan kadar bio potrebniji na nekim drugim, “može biti potrebitijim” mjestima. Svjestan činjenice da odlazi upravo kad je riješio neke ključne stvari u Štampariji i kada je kao poznati “društvenjak” dospio među vodeće privrednike opštine, Suman se, po vlastitom priznanju, teška srca opraštao od Štamparije. Za njega je to, bukvalno bilo “s konja na magarca”.

Kao “vojnici partije”, kako se govorilo, ipak se sa 31. 12. 1982. godine prihvatio dužnosti direktora “Alhosa”, potpuno svjestan šta ga čeka u toj novoj direktorskoj fotelji. Osim finansijskih problema i malih plata, radnici su stalno iskazivali nezadovoljstvo zbog očajnih uslova rada u svom proizvodnom pogonu, koji je bio smješten u potkrovlju sadašnje, inače, kas-

nije dobro renovirane zgrade “Konzuma”. Ti se prostori zimi nisu mogli zagrijati, dok su ljeti radnici padali u nesvijest usljed visoke temperature i zagušljivosti. “Suma summarum”: uslovi rada nikakvi, plate radnika ispod svih minimuma i neredovne, tržište zasićeno, opće nezadovoljstvo radnika... Po Gračanici se dugo prepričavalo kako je poznati prvoborac, rodom iz Tuzle, general Franjo Herljević (nekada ministar unutrašnjih poslova SFRJ), nakon posjete tom pogonu “na pasija preskakala” javno izgrdio tadašnje gračaničke budžovane što su dozvolili da im u takvim katastrofalno lošim uslovima ljudi rade i proizvode: “Bolje ste uslove obezbijedili pilićima u onim farmama u koje ste me vodili...” Kasnije će se pokazati da je ova posjeta imala i neku svoju pozitivnu stranu.

Došavši za direktora “Alhosa”, Nesib Suman se prvo uhvatio u koštac sa rješavanjem problema uslova rada i proizvodnog prostora. Uvjerio se “na licu mjesta” da nikakva krpaža više ne dolazi u obzir. Kompletan proizvodni pogon morao se izmjestiti na sasvim drugu lokaciju i graditi iz temelja. Za to su bila potrebna ogromna finansijska sredstva koja nije bilo moguće namaknuti ni “pomoću trikova”. Sticajem okolnosti, međutim, putem opštine i Socijalističkog saveza, u kladu sa tadašnjom razvojnom politikom opštine, uspješno je provedena akcija objedinjavanja i prikupljanja sredstava za brži privredni razvoj i zapošljavanje. Između ostalih izvora, nakon uspješno sprovedenog referenduma koji je održan 27. novembra 1983. godine objedinjeni su dijelovi mjesnih samodoprinosna (2%) iz svih mjesnih zajednica opštine i tako akumuliran značajan potencijal za kredite u nove proizvodne investicije u cilju otvaranja novih radnih mjesta (*Delegatski bilten*, br. 94., 30. 9. 1983., Gračanica 1983., str. 2) Kao novi direktor, tehnološki i proizvodno stare firme, Nesib Suman je u tim fondovima vidio “slamku spasa” i

za svoj "Alhos" – šansu koja se nije smjela propustiti. Uz podršku lokalne politike, zajedno sa svojim saradnicima odmah se bacio na izradu investicionog programa i ostale dokumentacije sa kojom je konkurisao za ta sredstva. Nakon obavljenih procedura "Alhos" je dobio značajnu sumu bespovratnih sredstava za svoj program, koja su mu poslužila kao osnova za dugoročno zaduživanje kod komercijalnih banaka. U međuvremenu, pronađena je nova lokacija – u industrijskoj zoni na domak puta Doboj – Tuzla. Nakon provedenih procedura, "Alhosu" su, u prvom redu zahvaljujući kvalitetu predočenih projekata, odobrena značajna sredstva iz fondova za zapošljavanje i investicija je krenula... Pričalo se da je oko toga dosta pomogao i onaj gore spomenuti general.

Za relativno kratko vrijeme, negdje do 1987. godine, na spomenutoj lokaciji iznikla je i puštena u proizvodnju u to vrijeme jedna od najmodernijih fabrika konfekcije u Bosni i Hercegovini, bila je u vrhu po tehnologiji, proizvodnom programu, modelima... U tim novim pogonima prvi puta u životu vidio sam kako "uživo" radi kompjuter, instaliran u tehničkoj pripremi i modelarnici... Iznikla je potpuno nova firma sa starim imenom. Zato je i prihvaćena Nesibova inicijativa da se u skladu s tim promijeni i ime preduzeća. Odabrano je i prihvaćeno novo ime – "Olimp".

Izgradnja ove fabrike i njeno dovođenje u krug najboljih proizvođača konfekcije u Bosni i Hercegovini, uz sve podrške koje je imao, ipak se najvećim dijelom može pripisati u zaslugu Nesibu Sumanu. Ako zanemarimo ono što je radio i uradio u oblasti obrazovanja odraslih, kulture i informisanja, radeći 16 godina kao direktor Narodnog univerziteta, fabrika konfekcije "Olimp" bila je uistinu Olimp (zenit) i

najblistaviji period u bogatoj i zanimljivoj životnoj i radnoj karijeri Nesiba Sumana...

...

Tokom čitavog svog života bio je aktivan društveno-politički radnik, terenski aktivista Saveza komunista i Socijalističkog saveza, u jednom mandatu bio je i potpredsjednik opštine Gračanica. Negdje u zreloom dobu (koju godinu pred rat) u jednom mandatu bio je i predsjednik Općinskog komiteta u Gračanici. Međutim, dolazilo je neko sasvim drugo vrijeme, puno drugačije od nekadašnjih "univerzitetskih dana" – kad je "bilo sve potaman" – i u teoriji i u praksi. Nastupalo je vrijeme teških lomova i kriza, novih izazova na koje Nesib i njegova generacija nisu znali odgovoriti. Pokazalo se, nažalost, da su iskustva iz univerzitetskih dana bila neupotrebljiva. Za razliku od prethodnih godina, kada je u sve poslove koje je radio unosio inovaciju i kreativno djelovao, u ovom periodu, a pogotovo dok je bio na čelu Komiteta partije, (srećom, kratko, godinu dvije), očigledno ne razumijevajući da pušu neki novi vjetrovi, djelovao je prilično nespretno, čak i rigidno, izdižući i dalje partiju i komitet iznad svega i ne primjećujući kako se sve to polahko, ali bespovratno urušava.

Krajem osamdesetih, uslijedila je opća kriza u zemlji, koja se odrazila i na stanje u privredi. Sticajem raznih okolnosti, što se tiče Gračanice, posebno su bila uzdrmana mnogoljudna preduzeća, poput "Fortune" i "Olimpa". Nekadašnji apologeta radništva i socijalističkog samoupravljanja, osim ostalih problema, suočio se sa valom nezadovoljstva tih istih radnika, ali i sa krizom rukovodstva u vlastitoj firmi, među svojim najbližim saradnicima, suočio se sa štrajkom tih istih samoupravljača, sa kojima je gradio tu, opet samo za njih, novu fabriku. Nije imao odgovora.

Nakon prvih parlamentarnih izbora, 1990. godine i kraha socijalizma, više se nije uključivao ni u politiku, ni u društveni život. Kao čovjek širokih interesovanja i iskustva i obrazovanja, često je zapadao u apatiju u nemogućnosti da nađe odgovor na mnoga pitanja jednog sasvim novog vremena. Čovjek koji je imao samoupravljanje u malom prstu, u teoriji i praksi i "hoda" takoreći po tome, u novim uslovima ostao je bez teksta i potpuno pasivan.

Neposredno pred rat, "neki faktori" u "Olimpu" priređuju mu "događanje naroda" i gotovo prinudni odlazak u penziju. Kao penzioner, do kraja rata 1995. godine dijelio je ratnu sudbinu sa svojom Gračanicom. Nakon rata odselio je sa suprugom kod ćerke u Kanadu s namjerom da tamo i ostane. Nije se mogao naviknuti na taj novi svijet. Vratio se kući i ostatak života proveo potpuno povučeno. Naglo je gubio vid i sve teže se kretao...

Umro je nakon kraće bolesti 11. 5. 2018. u Gračanici.

This article tells the story of one of the most famous citizens of Gračanica, a man who left great marks in the cultural and social sphere as well as in the economic life of this municipality. Suman was a teacher and educator. He is remembered as one of the founders and directors of the People's University, an institution that had a decisive role in the education of adults, cultural questions, informing and education in rural areas etc. He was the first director of the self-administrated interest community of primary education and worked in the industrial sector during the second half of his life, first as the director of the Gračanica printing office, later on as the director of the clothing factory "Olimp" ("Alhos") in Gračanica. He is responsible for the construction and equipping of the new departments of this factory located in the industrial zone of Gračanica. These departments were activated shortly before the aggression on Bosnia and Herzegovina that started in 1992.

Keywords: Nesib Suman, Gračanica, People's University, Gračanica printing office, Clothing factory "Olimp"

SUMMARY

Local portraits: Nesib Suman and all of his universities
